

BALIKESİR İLİNDEKİ ORTA DOĞULU SIĞINMACILARIN YAŞAM KOŞULLARI VE KAMU HİZMETLERİNE ERİŞİMLERİ

Muzaffer Ercan YILMAZ
Muhsin BARAN
Zeynep ARIÖZ*

Özet

Bu çalışmanın amacı, sık sık çatışmalarla gündeme gelen Orta Doğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen sığınmacıların yaşam koşulları ve kamu hizmetlerine erişimlerine ilişkin betimleyici bulgulara ulaşmaktır. Özellikle son yıllarda Arap Baharı olarak anılan gelişmenin etkisiyle çok sayıda sığınmacı Türkiye'ye gelmiş, ancak bunların durumları bilimsel araştırmalara pek fazla konu olmamıştır. Bu çalışma, bu yöndeki boşluğu doldurmaya yönelik bir çaba ortaya koymayı, aynı zamanda Türkiye'nin sığınmacılara yönelik sağlıklı politikalar üretebilmesine entelektüel cepheden destek vermeyi hedeflemiştir. Çalışma Balıkesir İli alanı ile sınırlı olarak yapılmış olup, anket ve derinlemesine röportaj tekniklerine dayanmıştır. Bu yönüyle dış geçerliği zayıf, ancak iç geçerliliği yüksek sonuçlara ulaşılabilmiştir. Çalışmada Balıkesir İlindeki Orta Doğulu sığınmacıların yaşam koşulları ve kamu hizmetlerine erişim düzeyleri iki ayrı kategoride araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre sığınmacıların yaşam koşulları açısından sorunlu, fakat kamu hizmetlerine erişim düzeyinde iyi durumda oldukları tespit edilmiştir. Özellikle sığınmacıların gelir düzeylerinin düşüklüğü, düzenli bir gelirlerinin olmayışı, düzenli bir işten yoksun olmaları gibi sorunlar, kötü koşullarda barınma ve yaşam standartlarının düşüklüğü sonucunu beraberinde getirmektedir. Bunların ötesinde Orta Doğulu sığınmacıların sosyal çevreden de genellikle olumsuz tepkiler aldıkları, yerel halkın kendilerine güven duymadıkları, çoğunlukla soğuk ve mesafeli yaklaştıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte, kamu görevlilerinin sığınmacılara yardımcı olmaya çalıştıkları, özellikle 1951 tarihli BM Sözleşmesi ile bağlantılı olarak konumlarının gerektirdiği kamusal hizmetlere erişim bağlamında bariz bir sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgudan hareketle çalışma, farklı cephelerden ve farklı aktörler tarafından sorunlu gözükten sığınmacıların yaşam koşullarının iyileştirilmeye çalışılması gereğine işaret etmektedir. Ayrıca dış geçerliliği daha yüksek sonuçlara ulaşabilmek adına da çalışma, sığınmacılar üzerine daha fazla vaka çalışması ihtiyacına vurgu yapmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Orta Doğulu Sığınmacılar, Balıkesir İlindeki Sığınmacılar, Sığınmacılar, Orta Doğu, Arap Baharı.

*Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF öğretim üyesi; Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Programı; İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Programı.
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 9, Sayı 1, 2014

THE LIVING CONDITIONS AND PUBLIC AFFAIRS ACCESS OF THE MIDDLE EASTERN REFUGEES IN THE CITY OF BALIKESİR

Abstract

The purpose of this study is to provide a descriptive analysis on the living standards and public affairs access of the Middle Eastern refugees in the city of Balıkesir, Turkey. The fact that the Middle East is an area where many serious conflicts have been going on results in a serious refugee problem. Especially the so-called Arab Spring coming into being in recent years has deepened the refugee problem much further. Turkey, as a country located in the Middle East, has been seriously affected by the refugee problem and many escaping from widespread violence came to Turkey for a better life. Although this is a serious issue, the refugee problem that Turkey has been faced has not been studied scientifically very much. The goal of this study is to provide a contribution to this gap. The study is based on survey methodology, as well as in-depth interviews with the Middle Eastern refugees in the city of Balıkesir. Thus, it should be admitted that while the internal validity of the study is high, its external validity is low. The study explored both the living standards and public affairs access of the refugees. The findings show that the Middle Eastern refugees live in poor conditions and their living standards are rather low, resulting from insufficient income and unemployment. That aside, it is found that the refugees also suffer cultural discrimination in Balıkesir. But on the other hand, the refugees are generally happy with public affairs access, without an evident difficulty. According to these findings, the study suggests that the living standards of the Middle Eastern refugees should be increased and this should not be the duty of one actor, let us say the state, only. Multi-level efforts must be put by several actors, domestic and internationally. That aside, the study also suggests that further research is needed on the issue of Middle Eastern refugees to reach more generalizable results that may be utilized by policy makers.

Keywords: Middle Eastern Refugees, Refugees in Balıkesir, Refugees, Middle East, Arab Spring.

Giriş

Orta Doğu olarak anılan coğrafya gerek çok çeşitli etnik, dinsel ve güç mücadelesine sahne olan çatışmalarla, gerekse çözüme kavuşturulamamış Arap-İsrail sorunu ile dünya gündeminde sürekli yer bulan bir bölge konumundadır.⁵⁰⁴ 2010 yılı sonlarında Tunus'ta yerel bir isyanla başlayarak bölge geneline yayılan ve Suriye başta olmak üzere etkileri hala devam eden Arap Baharı gelişmesi ise zaten var olan kaotik ortamı daha da alevlendirmiş, kimi ülkelerde rejim değişiklikleri gerçekleştiren, kimilerinde ise mevcut

⁵⁰⁴Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, 5.b., MKM Yayınları, Bursa, 2012.

yönetimlerin meşruiyetleri kanlı mücadelelerle sorgulanmaya başlamıştır.⁵⁰⁵ Söz konusu çatışmaların bir etkisi de sığınmacı akını olarak kendini göstermektedir. Özellikle son yıllarda çok sayıda Orta Doğulu, başta güvenlik kaygısı olmak üzere daha iyi bir yaşam beklentisiyle ülkelerini terk ederek başka ülkelere sığınmaktadırlar. Orta Doğulu sığınmacıların yöneldikleri ülkelere biri de Türkiye'dir. Gerek Türkiye'nin sağladığı güven ortamı, gerekse coğrafi ve kültürel yakınlık çok sayıda Orta Doğulu sığınmacıyı ülkeye çekmektedir. Ancak Türkiye'ye gelen bu sığınmacıların ne tür koşullarda yaşadıkları ve kamu hizmetlerine erişim düzeyleri pek bilinmemektedir. Konu, aslına bakılırsa, genellikle yasal açıdan değerlendirilmekte, bu yüzden pek fazla ilgi de çekmemektedir. Oysa sayıları her geçen gün artan Orta Doğulu sığınmacılar giderek Türk toplumunun birer unsuru haline gelmekte, dolayısıyla toplumsal barış adına bu insanların yaşam koşullarının ve özellikle kamusal alandaki faaliyetlerinin incelenmesi bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Bu kaygıdan hareketle bu çalışmanın amacı, Balıkesir İlinde yaşayan Orta Doğulu sığınmacıların yaşam koşulları ve kamu hizmetlerine erişimdeki sıkıntılarını araştırmaktır. Nihai hedef, her ne kadar bir kente özgü bulgular genellenebilme açısından sorunlu olsa da, Türkiye'deki Orta Doğulu sığınmacıların sorunlarına dikkat çekmek ve bu sorunların mümkün olduğunca minimize edilebilmesi bağlamında kamu otoritelerine ışık tutmaktır.

Yasal Çerçeve: Sığınmacıların Hukuksal Statüsü

Uluslararası Hukukta Sığınmacılar

Yerel bazı düzenlemelerin ötesinde, global düzeyde sığınmacılara yönelik ilk genel ilkenin 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde geçtiği görülmektedir. Söz konusu bildirinin 14. maddesi, herkesin zulüm altında olduğu ülkeyi terk edip başka ülkelere sığınma hakkının olduğunu öngörmekte, ancak adi suçluların, ayrıca BM amacıyla ve ilkeleriyle bağdaşmayan eylemlerden dolayı arananların bu haktan yararlanamayacağını ifade etmektedir. Bununla birlikte bir sözleşme olmadığı için hukuki anlamda bağlayıcılık taşımayan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, yine de sonraki sözleşmelere esin kaynağı olması, yine sığınmacılar konusunda devletlerin konuyla ilgili bağlanacakları sözleşmeler için referans ilkelere yer vermesi açısından önemlidir.

Sığınmacıların tanımı ve hukuki statüleriyle ilgili global ölçekli ilk

⁵⁰⁵Muzaffer Ercan Yılmaz, "Arap İsyancıları ve Arap Ortadoğu'sunun Siyasal Dönüşümü", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2011, ss. 63-75; Veysel Ayhan, *Arap Baharı*, 1.b., MKM Yayınları, Bursa, 2012.

ayrıntılı düzenleme, 1951 yılında Cenevre’de imzalanan BM Sığınmacılar Sözleşmesi’dir. Anılan bu sözleşmenin 1. maddesine göre sığınmacı, 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrama kaygısı taşıyan ve bu kaygıyı haklı sebeplere dayandıran kişileri kapsamaktadır. Dolayısıyla bu tanıma göre de adi suçlar ile şiddetli de olsa ekonomik nedenlerle kişilerin sığınmacı statüsünden yararlanamayacakları, sığınmacı kavramının temelde siyasi baskılara maruz kalanları kapsayacağı hükme bağlanmıştır.⁵⁰⁶ Sığınmacı kavramının bu denli dar sayılabilecek bir çerçevede tanımlanmasında yoksul Afrika ve Asya ülkelerinin sözleşmenin imzalandığı dönemde henüz bağımsız olmamalarının büyük rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Nitekim bu ülkeler ilerleyen yıllarda bağımsızlıklarını kazanıp BM Genel Kurulu’nda baskın bir hale geldikten sonra, ekonomik nedenlerle de insanların sığınmacı olabilecekleri gibi bir iddiayı sığınmacılık konusu gündemine taşıyacaklar, böylece yeni bir tartışmanın da başlamasına neden olacaklardır. Öte yandan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 1977 yılında aldığı bir kararla kamu otoriteleri dışındaki gruplarca yapılmış baskı ve zulümlerin de sığınmacı statüsünün belirlenmesinde dikkate alınması gerektiği öngörülmüştür.⁵⁰⁷ Yine eklemek gerekir ki, savaş gibi geniş ölçekli tehlikelerden kaçan küçük ve büyük grupların da sığınmacı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği kimi uzmanlarca sıkça dile getirilmektedir.⁵⁰⁸ Ancak bütün bu eleştirilere rağmen 1951 Sözleşmesi’nin yerini alan ve orada anılan sığınmacı tanımını yeniden biçimlendiren global ölçekte yeni bir sözleşme söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte 1951 tarihli sözleşmede kısmi bir revizyon gerçekleşmiştir. O da sözleşmesinin öngördüğü tarih sınırlamasının daha sonra yapılan 1967 tarihli protokol ile kaldırılmasıdır. Bu değişikliğe göre sözleşmenin getirdiği hükümler, hem 1951 tarihinden önce, hem de sonra ortaya çıkabilecek olaylar sonucunda sığınmacı olan kişilere uygulanacaktır.⁵⁰⁹

Türk Hukukunda Sığınmacılar

Sığınmacıların statülerini ve haklarını global düzeyde düzenleyen 1951 Sözleşmesi Türkiye tarafından 26.08.1961 tarih ve 359 sayılı kanunla

⁵⁰⁶Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, Birinci Cilt, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No.

237, Ankara, 1968, ss. 44-47.

⁵⁰⁷Françoise Bouchet-Saulnier, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*, Çeviren Selahattin Balatlı, İletişim yayınları, İstanbul, 2002, s. 251.

⁵⁰⁸Rona Aybay, *Yabancılar Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

⁵⁰⁹Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*. II. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998; _____, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, ss. 215-217.

onaylanmıştır. Ancak bazı çekinceler eşliğinde. Türkiye koyduğu çekinceler ile sığınmacı tanımlamasında dikkate aldığı Rus, Ermeni, Suriyeli ve Keldani sığınmacılarla ilgili düzenleme getiren 1926 ve 1928 tarihli sözleşmelere taraf olmadığı için bu sözleşmeleri kabul etmediğini ifade etmiştir. Ayrıca içinde yer aldığı coğrafi konumun çatışma bölgelerine yakınlığından dolayı göç ve sığınma akınına uğrayan Türkiye'nin bu koşullara göre mevzuat değişikliğine gitmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda 04.04.2013 tarihinde 6458 sayılı kanun yayımlanmıştır. Yabancıların ülkeye girişleri, statüleri, hak ve yükümlülükleri ile yapılacak işlemler gibi hususlarda Türkiye'nin konuyla ilgili taraf olduğu uluslararası sözleşmelere büyük ölçüde paralellik arz eden *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* adıyla yayımlanan 6458 sayılı kanun, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü* kurmanın yanı sıra, Türkiye'nin konuyla ilgili mevzuat eksikliklerini gidermesi bakımından da önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Yeni kanun uluslararası koruma çeşitleri olarak *mülteci*, *şartlı mülteci*, *ikincil koruma* ve *geçici koruma* terimlerini getirmiştir. Sığınma tanımı ve kapsamını tanımlayan yeni kanun eski mevzuatın getirdiği Avrupa'dan gelenleri sığınmacı, ya da *mülteci* olarak tanımlayan bir anlayışı benimsemiştir (madde 61). Avrupa dışından gelenleri de *sığınmacı* olarak tanımlayan eski mevzuattan farklı olarak yeni kanun bu kişiler için *şartlı mülteci* kavramını kullanmaktadır. Şartlı mülteciler üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilen kategoriye işaret etmektedir (madde 62). Eski mevzuatın düzenlemediği *ikincil koruma* statüsü yeni kanunla getirilmiştir. Buna göre mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak uyuğunda bulunduğu veya ikamet ettiği ülkeye geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkûm olacak ya da ölüm cezası infaz edilecek kişiler bu kapsamda değerlendirilmiştir (madde 63). Öte yandan şu andaki Suriye gibi iç savaşın ve şiddetli çatışmaların yaşandığı yerlerden kitlesel olarak gelenlerle ilgili yeni kanun *geçici koruma* kavramını kullanmaktadır. Buna göre ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilmektedir (madde 91/1). Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışları, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirler ile ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliğinin Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlemesi hükme bağlanmıştır (madde 91/2).

Balıkesir İlindeki Sığınmacılar

Balıkesir Valiliği, Emniyet Müdürlüğü, Yabancılar Şube Müdürlüğü ile geçilen irtibat neticesi Balıkesir İli genelinde, sayıları hemen her gün

değişmekle birlikte, 30.06.2014 tarihi itibarıyla yaklaşık 1200 civarında Orta Doğulu sığınmacı olduğu tespit edilmiştir. Bunların yine yaklaşık 300 civarında olanını Afganistan'dan gelen, altı yüz civarında kısmını ise Suriye'deki iç savaştan kaçan sığınmacılar oluşturmaktadır. Geriye kalan yaklaşık 300 sığınmacı ise Orta Doğu'nun farklı ülkelerinden Balıkesir İline gelmiş olanları kapsamaktadır. Ayrıca 2014 yılı Haziran ayı ortalarından itibaren, Irak'taki otorite boşluğu ve Suriye'de yaşanan iç savaşı fırsat bilerek etki alanını genişleten IŞİD (Irak-Şam İslam Devleti) işgalinden kaçan Iraklı sığınmacıların da giderek artan ölçüde Balıkesir İline geldikleri anlaşılmaktadır. Bunlar arasında genellikle Şii ve Hristiyan Iraklılar çoğunlukta bulunmaktadır.

Balıkesir'de bulunan Orta Doğulu sığınmacılara ilişkin net rakam verilememesi, sayılarının hemen her gün, hatta gün içinde bile değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sığınmacıların statüleri ise, yukarıda değinilen 6458 sayılı kanun çerçevesinde genellikle “geçici koruma” statüsünde bulunma şeklindedir. Yani ülkelerindeki yaygın şiddet ve güvensizlik nedeniyle geçici olarak Türkiye'de kalmalarına izin verilen türdendir. Bunların çoğunun hiç pasaportsuz ve çok acil şartlarda Türkiye'ye giriş yaptıkları anlaşılmaktadır. Özellikle Suriye'deki iç savaş sebebiyle çatışma ortamından canlarını kurtarmak için Türkiye kara sınırını yaya olarak geçenlerin sayısı Balıkesir'deki Orta Doğulu sığınmacılar arasında bir hayli fazla gözükmektedir.

Rakam sürekli değişkenlik gösterdiği için net tespit edilememiş olmakla birlikte, Balıkesir İlindeki az sayıda Orta Doğulu sığınmacının statüsü ise, yine 6458 sayılı kanun uyarınca “şartlı mülteci”, yani bir başka ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilme şeklindedir. Genellikle bunlar resmi evrak ve pasaport sahibi olma bakımından diğerlerine göre, deyim yerindeyse, daha “legal” bir konumda yer almaktadırlar. Bunların ayrıca çoğunlukla BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ile irtibat halinde oldukları ve uluslararası koruma altında bulduklarını gösteren belgeleri yanlarında taşıdıkları tespit edilmiştir.

Metot

Çalışmanın amacına uygun olarak Balıkesir İlinde yaşayan ve çoğu Suriye'den gelen Orta Doğulu sığınmacılar üzerine saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Önce ilde yaşayan söz konusu sığınmacıların yukarıda belirtilen toplam sayısı tespit edilmiştir. Elbette burada geçen toplam sayı, bir şekilde Balıkesir Valiliği, Emniyet Müdürlüğü, Yabancılar Şube Müdürlüğü'nde kaydı bulunan sığınmacıları kapsamıştır. Dolayısıyla kaçak konumunda bulunanlar veya başka illegal yollarla kente giriş yapanlar araştırma kapsamına alınmamıştır. Toplam sayı bu şekilde tespit edildikten sonra rastgele belirlenen yüz kişilik örneklem üzerinde bir anket çalışması uygulanmıştır. Anılan bu anket özellikle bahse konu sığınmacıların yaşam

koşullarını tespit etmeye yönelik betimleyici (*descriptive*) bir çabayı yansıtmıştır. Bu kapsamda sığınmacılara gelir kaynakları, barınma koşulları, bir işte çalışıyorlarsa çalışma ve dinlenme koşulları, aldıkları ücret, sosyal çevreden aldıkları olumlu-olumsuz tepkiler ile kamu görevlilerinin kendilerine davranış tarzlarını ölçmeye yönelik bir dizi soru yöneltilmiştir.

Ardından sığınmacıların kamu hizmetlerine erişim düzeyleri ve bu kapsamda karşılaştıkları problemler ise yüz yüze derinlemesine röportajlarla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda otuz sığınmacıya ucu açık sorular yöneltilmiş ve röportajlar ortalama yarım saat ile bir saat aralığında gerçekleştirilmiştir. Anılan otuz sığınmacıya ulaşma noktasında ise kartopu yöntemi (*snowball sampling*) kullanılmıştır. Yani önce sağlıklı bilgi verme olasılığı yüksek bir aday ile başlanmış ve onun yönlendirmesiyle diğerlerine ulaşılmıştır.

Yönetilen sorulara gelince, her ne kadar Balıkesir İli genelinde Türk mevzuatına göre farklı kategorilerde yer alan sığınmacılar bulunsa da, 1951 BM Sözleşmesi'nin tüm sığınmacılara ilişkin öngördüğü üçlü koruma rejimi uyarınca sorular şu çerçevede şekillenmiştir:

- 1- Sığınmacıların yurttaşlarla eşit davranış görme hakkına yönelik olanlar,
- 2- Yabancılar arasında “en çok gözetilen ulus” ilkesinden yararlanma hakkına sahip olanlar,
- 3- En az öteki yabancılarla tanınan haklardan yararlanma hakkına yönelik olanlar.

Bu bağlamda, birinci kategori kapsamında sığınmacıların yargı organları önünde taraf olarak bulunma, ilköğretimden yararlanma ile sosyal yardımlar noktasında kamusal hizmetlere erişimleri, İkincikategori kapsamında ücretli bir meslekte çalışma, sendika ve dernek hakları konusunda kamusal hizmetlere erişimleri, Üçüncü kategori kapsamında ise taşınmaz mülkiyet edinme konusunda kamusal hizmetlere erişimleri sorgulanmıştır.

Bulgular

Balıkesir İlindeki Orta Doğulu sığınmacıların yaşam koşullarına ilişkin bulgular, yukarıda değinildiği üzere, sığınmacıların gelir kaynakları, barınma koşulları, bir işte çalışıyorlarsa çalışma ve dinlenme koşulları, aldıkları ücret, sosyal çevreden aldıkları olumlu-olumsuz tepkiler ve kamu görevlilerinin kendilerine davranış tarzlarını ölçmeye yönelik anket türü sorulara verilen cevaplarla şekillenmiştir. Buna göre;

Sığınmacıların genel olarak sabit bir gelirlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Orta Doğulu sığınmacılar genellikle ülkelerinden getirebildikleri tasarruflarla hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Kimileri, bazı

ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarından yardım aldıklarını da ifade etmişler ancak yardım miktarının azlığından ve süreklilik arz etmemesinden yakınmışlardır. Az sayıda sığınmacı ise yerel halktan da para yardımı aldıklarını beyan etmişlerdir. Ancak bunun çok nadiren gerçekleştiğini ve çoğunlukla Ramazan ayı boyunca veya Müslümanlarca kutsal sayılan diğer günlerde verilen sadaka ya da fitre türü yardımlar olduğunu dile getirmişlerdir. Bununla birlikte sığınmacılar doğrudan açlık sorunu yaşamadıklarını, yiyecek sıkıntısı çektikleri anda yerel halkın kendilerine ekmek ve yemek verdiklerini, en azından bu yönde bir sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Sığınmacıların gelir düzeylerinin düşük seyretmesine paralel olarak barınma koşullarının çok iyi olmadığı tespit edilmiştir. Sığınmacıların çok büyük bir kısmı düşük kiralı ve barınma açısından problemlilerde ikamet etmektedirler. Dolayısıyla özellikle kışın ısınma sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Barınma bağlamında sığınmacıların karşılaştıkları bir diğer önemli sorun da konut bulma sıkıntısıdır. Ev sahiplerinin genellikle sığınmacılara güvensizlik ve önyargılarla yaklaştıkları, evlerini kiraya vermekten kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu yüzden ancak birkaç sığınmacı bir araya gelerek bir konutu piyasa şartlarının üzerinde bir fiyata kiralayabilmekte, dolayısıyla kiralanan konutlarda kalabalık bir biçimde yaşamaktadırlar. Sığınmacıların konut satın alabilmeleri ise yasal açıdan mümkün olmakla ve bir evin satın alınması, kiralınmasına göre daha kolay olmakla birlikte, maddi imkânsızlıklar buna elvermemektedir. Balıkesir İlinde ikamet eden Orta Doğulu sığınmacılardan yalnızca birinin konut satın alabildiği tespit edilmiştir.

Çalışma bağlamında, ankete katılan sığınmacıların tamamı herhangi bir işte çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmelerde bazı sığınmacıların yasal olmayan yollardan bazı işlerde çalıştıkları saptanmıştır. Bu işler genellikle vasıf gerektirmeyen türden, emek yoğun işler olup yasal işçi statüsünde olmadıkları için de sığınmacıların normal bir işçiye göre daha düşük ücret aldıkları anlaşılmaktadır. Aslında sığınmacıların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan izin alınması halinde çalışabilmeleri yasal açıdan mümkün olmakla birlikte, hem bu prosedürün özellikle işveren açısından uzunluğu, hem de Orta Doğulu sığınmacıların genellikle vasıfsız işgücü niteliğinde olmaları böyle bir iznin alınmasını pek söz konusu kılmamaktadır. Doktor, mühendis gibi nitelikli işgücüne sahip az sayıda sığınmacı ise daha gelişmiş ülkelere gitme uğraşında olup Türkiye'de sürekli kalmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Sosyal tepkiler bağlamında, sığınmacılar genellikle toplumsal çevreden olumsuz tepkiler aldıklarını ifade etmişler, bariz bir kültürel ayrımcılıkla⁵¹⁰

⁵¹⁰Bk.: Muzaffer Ercan Yılmaz, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar*, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, ss. 35-37.

karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Çoğu sığınmacı, yerel halkın kendilerine yönelik negatif bir bakış açısına ve önyargılara sahip olduğuna inandıklarını dile getirmiştir. Kendileri de Müslüman olmalarına rağmen dinin yeterince birleştirici bir bağ olmadığına vurgu yapmışlar, halkın kendilerini fiziksel olarak rahatsız etmemekle birlikte, soğuk ve mesafeli davrandıklarına işaret etmişlerdir. Az sayıda sığınmacı ise (ankete katılan 100 denekten sadece 9'u) yerel halktan herhangi bir olumsuz tepki almadıklarını beyan etmişlerdir.

Kamu görevlilerinin sığınmacılara yönelik davranış tarzına gelince, araştırmamız uluslararası yükümlülükler ve Türk mevzuatının gerektirdiği ölçekte kamu görevlilerinin Orta Doğulu sığınmacılara yardımcı olduklarını, sığınmacıların bu yönde bariz bir şikâyetlerinin olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sığınmacıların yasaların uygulanması bağlamında açık bir sıkıntı yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Ancak sığınmacıların çoğu, Türk mevzuatına göre Avrupa'dan gelenlerin tam olarak mülteci şeklinde tanımlanırken Orta Doğu'dan gelenlerin bu kategoride değerlendirilmemesini, Türkiye açısından pratik nedeni ya da nedenleri ne olursa olsun, "insan haklarına" aykırı bir durum olarak değerlendirmektedirler. Hatta kimileri bu uygulamayı net bir ayrımcılık olarak yorumlamakta, Türkiye'yi Avrupa insanına daha fazla değer verip, geneli Müslüman olmasına rağmen Ortadoğu insanını dışlamakla suçlamaktadırlar.

Öte yandan derinlemesine yapılan yüz yüze röportajlar ise, yine yukarıda değinildiği üzere, Balıkesir İlindeki Orta Doğulu sığınmacıların kamu hizmetlerine erişim düzeylerini ortaya koyma amacıyla yapılmış ve 1951 BM Sözleşmesi'nin tüm sığınmacılara ilişkin öngördüğü üçlü koruma rejimi uyarınca şekillenmiştir. Buna göre:

Birinci kategori haklar (yargı organları önünde taraf olarak bulunma, ilköğretimden yararlanma ile sosyal yardımlar) bağlamında, sığınmacıların genellikle yargı organı önünde taraf olma hakkına sahip bulduklarının bilincinde oldukları, ancak görüşme yapılan sığınmacılardan hiçbirinin herhangi bir davaya davacı veya davalı sıfatıyla katılmadığı anlaşılmıştır. İlköğretimden yararlanma ve sosyal yardımlar bağlamında ise yasal bir sorun yaşamadıklarını, ancak çocuklarını Türk okullarına gönderebilmekle birlikte, asıl, bir gün yeniden ülkelerine geri dönme olasılığı çerçevesinde, ülkelerindeki müfredata uygun eğitim almak istediklerini beyan etmişlerdir. Türk yetkililerden bu sorunla ilgili daha fazla duyarlılık talep etmektedirler. Özellikle en kalabalık sığınmacı grubu olarak Suriyeliler, çocuklarına Suriyeli eğitimciler tarafından Suriye'deki eğitime yakın bir eğitim verilmesi arzusunu dile getirmişlerdir.

İkinci kategori haklar (ücretli bir meslekte çalışma, sendika ve dernek hakları) bağlamında görüşme yapılan sığınmacılar resmi olarak bir işte çalışmadıklarını, Türkiye'de uzun süreli bir yaşam kurma amacıyla olmadıklarından bunun için bir başvuru da yapmadıklarını beyan etmişlerdir.

Ancak geçinebilmek için bulabildikleri kısa süreli işlerde çalıştıklarını ve bu yasal olmayan yollardan gerçekleştiği için işveren tarafından olumsuz koşullarda ve bir Türk işçisinden daha düşük ücretle çalıştırıldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak, resmi işçi statüsünde olmadıkları için sendika veya dernek kurma hakkıyla ilgilenen bir durumda olmadıklarını belirtmişlerdir.

Üçüncü kategori haklar (taşınmaz mülkiyet edinme) bağlamında ise Balıkesir İlindeki Orta Doğulu sığınmacılar hem Türkiye’de uzun süreli kalmayı planladıkları için, hem de maddi imkânları elvermediği için taşınmaz mülk edinme hakkıyla çok ilgilenmedikleri beyan etmişlerdir. Böyle bir hakkın varlığının farkında olup olmadıkları yönündeki soruya ise, farkında oldukları şeklinde cevap vermişlerdir.

Tartışma

Soğuk Savaş sonrasında şekillenen yeni dünya düzeninde devletler arası çatışmaların hızla azaldığı, buna karşın devlet içi çatışma sayısının bir o kadar hızla arttığı bir gerçektir.⁵¹¹ Bu durum, sığınmacı sorununu barışa yönelik ciddi bir sorun olarak dünya gündemine taşımış ve artan oranda taşımaya da devam edecek gözükmektedir.⁵¹² Çünkü bir yandan devletler kimi örgütler çerçevesinde entegrasyonlara giderken, bir yandan da devlet içi çözülme, ironik bir biçimde, dünya trendleri arasında yerini korumaya devam etmekte.⁵¹³

Bunun yanı sıra, 2010 yılı sonlarında aniden ortaya çıkan “Arap Baharı” gelişmesinin ardından Orta Doğu coğrafyası hızlı bir çözülme süreci içerisine girmiştir.⁵¹⁴ Bu kapsamda çoğu ülkede yaşanan şiddetli çatışmalar, pek çok sorunun ötesinde, çok ciddi bir sığınmacı sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu sorun, uluslararası bağımlılık faktöründen ötürü bir yerde tüm dünya uluslarını ilgilendiren bir sorundur. Ancak sorunun daha yakın muhatabı, ya da muhatapları, bizzat Orta Doğu’da yer alan veya bu bölgeyle coğrafi olarak yakınlık içerisinde bulunan ülkelerdir. Bu ülkelerin sığınmacı sorunundan kaçınmaları mümkün değildir. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Özellikle Suriye’de üç yılı aşkındır devam eden iç savaş, çok uzun bir kara sınırına sahip olarak Türkiye’yi derinden etkilemiş, çatışmaların şiddetinden kaçan binlerce

⁵¹¹Muzaffer Ercan Yılmaz, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, 2. Baskı, Dora Yayınları, Bursa, 2013, ss. 194-195.

⁵¹²Melanie Jacques, *Armed Conflict and Displacement the Protection of Refugees and Displaced Persons Under International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, New York and Cambridge, 2012.

⁵¹³Tiffany Howard, *The Tragedy of Failure Evaluating State Failure and Its Impact on the Spread of Refugees, Terrorism, and War*, Praeger Security International, Westport, 2010.

⁵¹⁴Muzaffer Ercan Yılmaz, “Arap İsyanları ve Arap Ortadoğu’sunun Siyasal Dönüşümü”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 6, Sayı 1, ss. 63-75, 2011.

Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Buna, diğer ülkelerdeki değişik sorunlardan kaçanlar da eklendiği zaman, Türkiye'nin çok ciddi bir sığınmacı sorunu ile karşı karşıya olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. O halde bu sorunun bilimsel açıdan incelenmesi, hem insani yönden, hem de Türkiye'nin soruna yönelik geliştirebileceği sağlıklı iç ve dış politikalar açısından çok önemlidir. Saha araştırmasına dayalı Balıkesir İlindeki bu araştırma da işte bu amaçla yapılmıştır.

Literatür taramasından daha önce benzer bir çalışmanın Irak'tan gelen sığınmacılara ilişkin olarak Bolu İli için yapıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmada da Bolu İlindeki Iraklı sığınmacıların yaşam koşulları ve kamu hizmetlerine erişim bağlamında yaşadıkları sıkıntılar ortaya konmaya çalışılmıştır.⁵¹⁵ Bu çalışmada Iraklı sığınmacıların Balıkesir İlindeki Orta Doğulu sığınmacılarla yaşam koşulları açısından bazı benzerlikler gösterdikleri görülmektedir. Örneğin gelir düzeylerinin düşüklüğü, devletten veya ulusal ya da uluslararası sivil toplum kuruluşlarından yeterli maddi destek alamamaları, düzenli ve yasal yollardan bir işte çalışamamaları, kaçak ve kısa süreli çalıştıkları işlerden kazandıkları ücretlerin düşüklüğü ve barınma koşullarının elverişsizliği gibi sorunlar, her iki çalışmada da ön plana çıkan sorunlar olarak kendini göstermektedir. Yine her iki çalışmada da sığınmacıların kamu görevlilerinden yana bariz bir şikâyetlerinin olmadığı, resmi makam ve görevlilerin kendilerine yardımcı olmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Buna karşın her iki çalışmanın en belirgin ayrışan yönü, sığınmacılara yönelik sosyal tepkilere ilişkin bulgulardır. Bolu İlindeki Iraklı sığınmacıların genellikle toplumsal çevreyle herhangi bir sorun yaşamadıkları ifade edilirken, toplumsal dışlanmışlık Balıkesir İlinde bulunan Orta Doğulu sığınmacıların en çok şikâyetçi oldukları sorunlar arasında yer almaktadır. Diğer yandan yukarıda değinilen 1951 BM Sözleşmesi'nin sığınmacılara ilişkin öngördüğü üçlü koruma rejimine ilişkin araştırmanın Bolu İlindeki Iraklı sığınmacılar için yapılmadığı anlaşıldığından, bu yönde bir kıyaslamaya gitmek mümkün olmamıştır.

Belirtmek gerekir ki, gerek Bolu İline ilişkin olarak yapılan çalışma, gerekse Balıkesir İlindeki Orta Doğulu sığınmacılara yönelik kendi çalışmamız, çok değerli bulgulara ulaşmakla birlikte, genellenebilme açısından sınırlıdır. Her iki çalışma da, teknik ifadeyle, iç geçerliliği yüksek ama dış geçerliliği zayıf çalışmalardır. Çünkü sonuçta Türkiye büyük bir ülke olup sadece iki ilde varılan sonuçların ülke genelinde geçerli olduğunu iddia etmek bilimsellik adına uygun bir yaklaşım olmaz. Dolayısıyla Türkiye'nin karşı

⁵¹⁵Bk.: Mehmet Dalar, Nazlı Ayhan Algan ve Ümit Algan, "Bolu İlindeki Orta Doğulu Sığınmacıların Sosyal ve Ekonomik Sorunları: Saha Çalışmasına Dayalı bir Analiz", *Alternatif Politika*, Cilt 5, Sayı 3, 2013, ss.341-359.

karşıya olduğu çok ciddi Orta Doğulu sığınmacılar sorununda kanaatimizce daha fazla araştırma yapılmasına gereksinim vardır. Çünkü mevcut sorunun büyüklüğü ile çalışma oranı arasında bariz bir fark, hatta uçurum bulunmaktadır. Bu farkın il düzeyinde veya bölge düzeyinde yapılacak yeni araştırmalarla kapatılması gerekir.

Sonuç

Bir yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde artan devlet içi çatışmalar, diğer yandan beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan Arap Baharı türünden gelişmeler, Ortadoğu coğrafyasında büyük bir sığınmacı sorununu beraberinde getirmiştir. Bu soruna kayıtsız kalmak bölge ülkeleri için mümkün değildir. Türkiye de Orta Doğu coğrafyasında yer alan bir ülke olarak çok sayıda sığınmacının yöneldiği bir ülke konumuna gelmiştir. Dolayısıyla sığınmacı sorununun bilimsel açıdan mercek altına alınması, insani kaygıların yanı sıra, Türkiye'nin bu soruna ilişkin sağlıklı politikalar üretebilmesi açısından da bir zorunluluk haline gelmiştir. İşte bu kaygıdan hareketle bu çalışma, Balıkesir Üniversitesi BAP Birimi'nin de desteğiyle Balıkesir İlindeki çoğu Suriyeli Orta Doğulu sığınmacıların yaşam koşulları ve kamu hizmetlerine erişim düzeyinde yaşadıkları sorunları ortaya koymayı amaçlamıştır. Sığınmacılara yönelik anket ve derinlemesine görüşmeler sonucu, bu insanların yaşam koşulları açısından sıkıntılı, ancak kamu hizmetlerine erişim düzeyinde çok sorunlu olmadıkları tespit edilmiştir. Özellikle gelir düzeyinin düşüklüğü, düzenli bir gelirlerinin olmayışı, yine düzenli bir işten yoksun olmaları, kötü koşullarda barınma ve yaşam standartlarının düşüklüğü sonucunu beraberinde getirmektedir. Bunların ötesinde Orta Doğulu sığınmacıların sosyal çevreden de genellikle olumsuz tepkiler aldıkları, yerel halkın kendilerine güven duymadıkları, çoğunlukla soğuk ve mesafeli yaklaştıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte, kamu görevlilerinin sığınmacılara yardımcı olmaya çalıştıkları, özellikle 1951 tarihli BM Sözleşmesi ile bağlantılı olarak konumlarının gerektirdiği kamusal hizmetlere erişim bağlamında bariz bir sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Dolayısıyla bu sonuca göre sığınmacıların sorunlu gözükken yaşam koşullarının iyileştirilmeye çalışılması isabetli olacaktır. Bu, devlet imkânlarının yanı sıra, özellikle ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının pozitif faaliyetlerine açık bir alandır. Çünkü devlet kurumları çoğu zaman yasal sınırlamalar ile bağımlı iken, sivil toplum kuruluşları durumun gereklerine göre daha esnek hareket edebilmektedirler. Ancak her halde sığınmacıların yaşam koşullarının iyileştirilmesi çok yönlü bir çaba gerektirmektedir. Bunun için destekte bulunabilecek her türlü aktöre ve her cepheden çabaya gereksinim vardır.

Son olarak Türkiye'deki sığınmacılara yönelik araştırmaların yetersizliğine dikkat çekmek gerekir. Bu çalışma, Balıkesir İli düzeyinde bu

boşluğu doldurmaya yönelik bir katkı sunmayı amaçlamıştır. Ancak genellenebilme açısından çalışmamız elbette iddialı olamaz. Bu yüzden genel geçerliliği yüksek bulgulara ulaşabilmek, bu çerçevede sığınmacılar sorununu daha doğru tespit edebilmek ve daha sağlıklı politikalar geliştirebilmek adına daha fazla vaka çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynakça

- Arı Tayyar, Geçmişten Günümüze Orta Doğu, 5.b., MKM Yayınları, Bursa, 2012.*
- Aybay Rona, Yabancılar Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.*
- Ayhan Veysel, Arap Baharı, 1.b., MKM Yayınları, Bursa, 2012.*
- Bouchet-Saulnier, Françoise İnsancıl Hukuk Sözlüğü, Çeviren Selahattin Balatlı, İletişim yayınları, İstanbul, 2002, s. 251*
- Dalar Mehmet, Algan Ayhan Nazlı ve Algan Ümit, “Bolu İlindeki Orta Doğulu Sığınmacıların Sosyal ve Ekonomik Sorunları: Saha Çalışmasına Dayalı bir Analiz”, Alternatif Politika, Cilt 5, Sayı 3, 2013, ss. 341-359.*
- Howard Tiffiany, The Tragedy of Failure Evaluating State Failure and Its Impact on the Spread of Refugees, Terrorism, and War, Praeger Security International, Westport, 2010.*
- Jacques Melanie, Armed Conflict and Displacement the Protection of Refugees and Displaced Persons Under International Humanitarian Law, Cambridge University Press, New York and Cambridge, 2012.*
- Meray L. Seha, Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No. 237, Ankara, 1968, ss. 44-47.*
- Pazarıcı Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri. II. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998;*
- _____ , Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, ss. 215-217.*
- Yılmaz Ercan Muzaffer “Arap İsyanları ve Arap Ortadoğu’sunun Siyasal Dönüşümü”, Akademik Orta Doğu Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2011, ss. 63-75.*
- _____ , Savaş ve Uluslararası Sistem, 2. Baskı. Dora Yayınları, Bursa, 2013, ss. 194-195.*
- _____ , Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, ss. 35-37.*

